

פרשת פנחס פנחס מגלה דעת ישראל

כותרת

הפרשה פותחת במעשה ההצלה של פנחס (במדבר כה, יא-יג), "פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי. לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום. והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם תחת אשר קנא לאלוקיו ויכפר על בני ישראל". מה אירע שם? בלעם רצה לקלל את ישראל, אומרת הגמרא בברכות (דף ז.), בלעם רצה לנצל את הרגע בו הקב"ה כועס בכל יום, בזמן בו פועלת מדת הדין בעולם. והקב"ה לא כעס כל אותם ימים. לכך לא עלה בידו לקלל.

מביא הילקוט שמעוני (תשעא):

כשבירך בלעם את ישראל, היה קולו הולך שישים מיל, כמחנה ישראל. וגדולה ברכה שבירך בלעם את ישראל, מברכות שבירך יעקב את השבטים, ומברכות שבירך משה את השבטים. כשבירך יעקב את השבטים, והוכיח את ראובן (בראשית מט, ד-ז), ואת שמעון ואת לוי. אבל ברכת בלעם אין בהם תוכחה, ואין בהם פגם. ולפיכך גבה דעת של ישראל, ובאו לידי תקלה בעצת בלעם.

בזמן בו עם ישראל שמעו את ברכתו של בלעם, הם כלל לא ידעו מזממתו. עם ישראל הודו לקב"ה בשירת הבאר, ובשמעם את הברכות, הודו גם עליהם. אך בברכות בלי די טמונה גאוונה, לכך חטאו בחטא עלוב שכזה.

רבים נכשלו בחטא בנות מדין

אומר הפסוק (במדבר כה, א-ה): "וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב. ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן. ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף ה' בישראל. ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה' נגד השמש וישב חרון אף ה' מישראל. ויאמר משה אל שפטי ישראל הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור". וברש"י: "קח את כל ראשי העם", לשפוט את העובדים לפעור; "והוקע אותם", את העובדים; "והוקע אותם לה' נגד השמש", לעין כל. ומדרש אגדה השמש מודיע את החוטאים, הענן נקפל מכנגדו והחמה זורחת עליו; "הרגו איש אנשיו", כל אחד ואחד מדייני ישראל היה הורג שנים, ודייני ישראל שבע רבוא ושמונת אלפים, כדאיתא בסנהדרין (דף יח.).

מבואר ברש"י שהשמש מודיעה החוטאים. מי שחטא בבעל פעור, אינו נמצא במחנה שכינה, ומעליו אין ענן אלא זורחת עליו השמש, כך ידעו השופטים מי הוא שחטא, והרגו ביום ההוא שבעים ושמונה אלף שש מאות דייני ישראל - כל אחד הרג שני אנשים מלבד המתים במגיפה, הרי שנהרגו מאה חמישים ושבעה אלף ומאתים על ידי הדיינים, מלבד עשרים וארבע אלף מתי המגיפה, שהם מאה שמונים ואחד אלף ומאתים איש! דהיינו קרוב לשליש מכלל ישראל נכחד בחטא בנות מואב קודם שנכנסו לארץ, ואכן גם קודם שעלו עתה לארץ, נכחד כשליש מעמינו בשואה. זהו כוחה של עצת בלעם. הרי שאין כוח להרע לעם ישראל, אבל מחמת חטא, עם ישראל יכול להרע לעצמו יותר מכל אויב אחר.

מתו רק במגיפה

מקשה הרמב"ן: "ולא הבינותי זה, שיהיו הנצמדים שנדונו רבים מט"ו רבוא, רובע ישראל? וחלילה; ואין דיני נפשות בדיין אחד אלא בסנהדרין של עשרים ושלשה"? המבואר שהוקשה לו, איך נהרגו כל אלו בלא פסק בית דין ובלא עדים והתראה? ואף היאך גדל העם ממניין למניין כה הרבה, שמתו רבים, ולמרות זאת נשאר העם בגודלו הטבעי - שש מאות אלף גברים? אמנם דעת רש"י היא כמובא בירושלמי (סנהדרין י, ב) שנהרגו רבים כל כך, והנראה שהוראת משה יחד עם ראשי העם להרוג את החוטאים, הוא פסק דין לשעתו, שאף הראיה מהשמש נחשב כראיה ברורה לחטאו, ומותר להרוג אף בלא עדים והתראה.

אמנם הרמב"ן מוסיף ומקשה "ועדיין יהיו מרובין ואין החסרון בחומש הפקודים (במדבר כו, נא) כל כך"? והנראה דטעם הדבר הוא כדברי האר"י הקדוש, שאם הקב"ה גוזר גזירת מוות על רבים מישראל, כבר מאות שנים קודם לכך, יש גידול לא טבעי, כדי שאף לאחר הפרעות והרציחות, יישאר עם ישראל בגודלו הטבעי שהוא שש מאות אלף גברים. ואכן ידוע שקודם השואה היה מאות שנים ריבוי לא טבעי, ואחר המלחמה חזר העם לגודלו קודם למלחמה, וכן במצרים נולדו ששה בכרס אחת, וכך בצאתם אף שיצאו רק אחד מחמש, מנה עם ישראל שש מאות אלף גברים. וכך קודם חורבן בית המקדש כתוב במדרש שהיה עם עצום בירושלים, ולפי החשבון יוצא שהיו מיליונים רבים שדרו בירושלים, ונהרגו כולם בחורבן, ואף זה מהטעם הנזכר, שקודם החורבן יש ריבוי לא טבעי, וכך אף לאחר החורבן עם ישראל אינו מתקטן משש מאות אלף איש שמחיל עליו את השם 'עם ישראל'.

מכוח קושיות אלו מבאר הרמב"ן:

והנכון בעיני בענין הפרשה, כי מתחלה נאמר "ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף ה' בישראל", כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף. וה' ברחמיו אמר למשה, שישפטו השופטים ויתלו הנצמדים ולא יספה האף צדיק עם רשע, ומשה צוה כן לשופטים. וכאשר נאספו כל העדה פתח אהל מועד לעשות כדבר משה ועוד הנגף הווה בהם, והנה העז השמעוני הזה ויקרב אל אחיו את המדינית למרוד במשה ובשופטים ולעשות כן בפרהסיא, כי נשיא וגדול היה ורבים עוזרים לו, או כמו שאמרו רבותינו (סנהדרין דף פב). שאמרו לו שבטו אנו נדונין מיתה ואתה שותק. והנה התחילו משה והשופטים לבכות, ויעמד פנחס ויפלל ותעצר המגפה. ולא נדון אחד מכל העם ביד השופטים, כי ה' אמר "והוקע אותם וישוב חרון אף ה' מישראל", וכבר שב אפו.

משה רבינו לא הרג את זמרי, מפני ששכח את ההלכה "הבועל ארמית קנאים פוגעין בו", זכה פנחס נזכר בהלכה, וקיימה. זכה והשיב את חרון אף ה', ובזה הציל את החוטאים שלא ימתו בחטאם. קידש שם שמים ברבים, וזכה בכהונת עולם לו ולבניו אחריו. הרי לנו גודל מעשה היחיד, קידש שם שמים, וזכה בגדולה וקדושה לזרעו לדורי דורות!

"והנה איש מבני ישראל בא"

דעת רש"י (במדבר כה, ו) שבמהלך הריגת החוטאים, היה מעשה זמרי. אומר הפסוק (במדבר כה, ו-ח): והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל והמה בכים פתח אהל מועד. וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו. ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקר את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קבתה ותעצר המגפה מעל בני ישראל". מביא רש"י את דברי הגמרא בסנהדרין (דף פב.):

הלך שבטו של שמעון אצל זמרי בן סלוא, אמרו לו: הן דנין דיני נפשות, ואתה יושב ושותק? מה עשה, עמד וקיבץ עשרים וארבעה אלף מישראל, והלך אצל כזבי, אמר לה (זמרי): השמיעי לי. אמרה לו (כזבי): בת מלך אני, וכן צוה לי אבי: לא תשמעי אלא לגדול שבהם. אמר לה (זמרי): אף הוא נשיא שבט הוא, ולא עוד אלא שהוא גדול ממנו, שהוא שני לבטן (שמעון) והוא שלישי לבטן (לוי). תפשה בכלוריתה, והביאה אצל משה. אמר לו (זמרי): בן עמרם, זו אסורה או מותרת? ואם תאמר אסורה, בת יתרו מי התירה לך? נתעלמה ממנו הלכה, געו כולם בכביה, והיינו דכתיב "והמה בכים פתח אהל מועד" (במדבר כה, ו).

הדבר תמוה מיסודו. מה רוצים ממשה רבינו שבט שמעון באומרם לנשיאם זמרי, הן דנין דיני נפשות ואתה יושב ושותק, וכי נפגעו מכך שלא היה זמרי מבין השופטים? עוד יקשה. בשמוע זמרי זאת, הוא מקבץ עשרים וארבע אלף איש משבט שמעון, והביא

יחד עמו מדיינית לפני משה. מאור תמוה מה רצה זמרי במעשהו, הרי כל ראשי העם פסקו פסק הלכה להרוג את כל החוטאים, וכעת העם כולו מקיים את דבריהם, והורגים מאה חמישים אלף מישראל, והוא יוצא כנגד כל ראשי העם ועושה מעשה שהם גזרו עליו מיתה? עוד יקשה. וכי רצה לחטוא כנגד כולם, וכי זו הצורה לנהוג, הרי כשאדם חוטא הוא עושה זאת בסתר?

זמרי טוען טענה למדנית

מבאר הרב אלישיב (דברי אגדה במדבר כה, יב):

“פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם”, ואמרו חז”ל (סנהדרין דף פב:) לפי שהיו השבטים מבזין אותו, ראיתם בן פוטי זה, שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה, והרג נשיא שבט מישראל! בא הכתוב ויחסו “פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן”. וצריך לומר, שאם ‘בא הכתוב ויחסו’, שמע מינה שהיה הלעז דברים של טעם, ולא סתם פטוטי דברים. והאיך זה יתכן? יהיה פנחס מי שיהיה, הלא כולם ראו בחוש את התשועה הגדולה שהביא, בשעה שכל השבט עמד מסביב לשמור על נשיאם, והמגפה מתפשטת בכל יום, ומשה וכל גדולי ישראל עומדים באין אונים, והוא בא ומסר נפשו, ושש ניסים נעשו לו, ואם היה חסר נס אחד הייתה מיתה ודאית - ואם כן יהיה פנחס מי שיהיה, ומה שייך להתחשב עם מה שדיברו, ‘והרג נשיא שבט מישראל’, לכאורה היה להם לשפוך חרון אף על נשיאם, האיש אשר מסר נפשו לתאווה והכניסם לכל הצרות הללו? (- יש כאן נשיא שבט ועושה קבל עם ועדה דברים נוראים. מבזה את דרגתו. וההלכה שהוא מחויב מיתה, ומה טענה היא זו שאבי אמו של ההורג פיטם עגלים לעבודה זרה, כיום נכדו צדיק והוא מקיים את ההלכה שמגיע לו מיתה?) אולם חז”ל (סנהדרין דף פב.) סיפרו שזמרי בן סלוא תפשה בבלוריתה, והביאה אצל משה. אמר לו: בן עמרם, זו אסורה או מותרת? ואם תאמר אסורה, בת יתרו מי התירה לך? והדבר פלא, למה הביאה לפני משה, וכי שלא בפני משה לא היה יכול לשאול את אותם השאלות?

אלא שחז”ל (סנהדרין דף קו.) אומרים שבשטים סידרו המואבים מקומות לזנות עם בנות מואב וגם סידרו שם עבודה זרה פעור, וותקאנה לעם לזבחי אלוהיהן ויאכלו העם וישתחוו לאלהיהן ויצמד ישראל לבעל פעור” - ‘עשה להן קלעים, והושיב בהן זונות, זקינה מבחוץ וילדה מבפנים, וימכרו להן כלי פשתן... ובשעה שישראל אוכלין ושותין ושמתין ויוצאין לטייל בשוק, אומרת לו הזקינה: אי אתה מבקש כלי פשתן? זקינה אומרת לו בשווה, וילדה אומרת לו בפחות. שתים ושלש פעמים. ואחר כך אומרת לו: הרי את כבן בית, שב ברור לעצמך. וצורצורי של יין עמוני מונח אצלה... כיון ששתה בער בו. אמר לה: השמיעי לי. הוציאה יראתה מתוך חיקה, אמרה לו: עבוד לזה! אמר לה: הלא יהודי אני. אמרה לו: ומה איכפת לך, כלום מבקשים ממך אלא פיעור, והוא אינו יודע שעבודתה בכך. ולא עוד אלא שאיני מנחתך עד שתכפור בתורת משה רבך’.

ואם כן, שם בשיטים הרי עוברים על כל התורה כולה, עבודה זרה גילוי עריות ואכילת טריפות (ויש להוסיף את סכנת התבוללות). והנה בא זמרי נשיא ישראל ונפל על המציאה ותפשה בבלוריתה והביאה לפני משה בתוך המחנה לבקש ‘איזה היתר’ שהרבנים יתירו את הדבר לעשות תיקונים בדת (באומרו ‘ויקרב אל אחיו את המדינית’, יש לקרב את המדינית אל תוך המחנה, הרי מדיינית זו מי התירה לך, שמה עדיף לדחות את האיסור להנשא לנכרית, כדי למנוע חטאים אחרים.), שהרי באמת אין עובדים כאן אלא על חז”ל האומרים ‘הבועל ארמית קנאים פוגעים בו’, ומה יש, רק בתורה שבכתב צריך להיזהר אבל תורה שבעל פה מה שכותב רבי יוסף קארו הרב מצפת, והרב מקראקא אפשר לוותר... והנה עשה בעצמו הלכה למעשה, ויתלקטו אליו כל האנשים משבטו, וייסדו מפלגה כזו, שיש להיזהר רק במה שרוצים, לשלוט על הדת, ולא להשליט את הדת עליהם - וכולם טענו זמרי ‘מחזק את הדת, מבקש שכר כפנחס, ממש צדיק... והנה אם בא פנחס והורג נשיא שבט, ‘צדיק שכזה’, בודאי היה עליו חשבונות ישנים, בודאי מצא כאן מקום לגבות, בודאי נתעורר דמו של אבי אמו רגש של שפיכות דמים, ולא הראה מידתו של אהרן האוהב שלום.

כך גם בימינו, יש טוענים כנגדנו, מדוע אתם לא מאשרים בית ספר דתי מעורב? ! כשאתם דורשים בית ספר נפרד אתם מרחיקים תלמידים רבים, עדיף לפתוח בית ספר מעורב עם חינוך דתי, וכך תקרבו יותר תלמידים לדת! אלו תלמידיו של זמרי! עלינו לדעת שרק מקיום ההלכה כלשונה וכצורתה ייווצר חיזוק ביהדות, קירוב שלא על פי כללי ההלכה, לא יוצא ממנו דבר!

מסר נפשו וכבודו על שמו יתברך

אחר שהרג פנחס את זימרי, היה על השבטים לקבל את מעשיו, מכך שאירעו לו ניסים רבים, ואף אחר שהרג את זמרי והמדיינית נפסקה המגפה, אמנם היו שראו את פנחס בצורה אחרת. אומר הפסוק (במדבר כה, יא): "פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן", וברש"י: "לפי שהיו השבטים מבזים אותו, הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן". הרי שהיו שטענו, על אף שהיה לפנחס ניסים אדירים, מכל מקום אין כאן כוונה פנימית לשם שמים. לא מפריע לו בזיון השכינה. לא מפריעה לו שעם ה' מתים במגפה. פנחס קם והרג את זמרי כדי להוכיח שהוא יהודי. להראות שאינו כיתרו שפיטם עגלים לעבודה זרה. ודאי אין כוחות אלו מאהרן דהרי הוא אוהב שלום ולא יקום לרצוח.

יצתה בת קול להוכיח שכוונתו הייתה לשם שמים. כוחו הוא מאהרן הכהן, אדם שאוהב שלום גם בכאלו מצבים, הוא פגום במהותו. הוא אוהב שלום כי נוח לו, לא כי כך הוא רצון ה'. ניסיונו של האוהב שלום הוא, האם יהרוג במקום שצריך להרוג ולא יחפש אחר השלום. פנחס שקם וקינא לאלוקיו, הוא האוהב שלום האמיתי, אוהב שלום רק בגדרי התורה, במקום שהתורה אומרת אחרת, ינהג אחרת.

לא נתרצו לו כל ישראל

ועל אף שהיו כאן ניסים אדירים. הגמרא בסנהדרין (דף פב:): "אמר רבי יוחנן: ששה נסים נעשו לו לפנחס: אחד, שהיה לו לזמרי לפרוש ולא פירש, ואחד. שהיה לו לדבר ולא דבר, ואחד, שכוון בזכותו של איש ובנקבותה של אשה, ואחד, שלא נשמטו מן הרומח, ואחד, שבא מלאך והגביה את המשקוף, ואחד, שבא מלאך והשחית בעם". פנחס יכל למות, אם כל נס בפני עצמו לא היה מתרחש, היו העם טוענים שפנחס בא לחטא גם הוא, והיה נהרג בחטאו. צירוף הניסים כולם הביא לקידוש שם שמים עצום.

וביותר, הגמרא בזבחים (דף קא:): אומרת: "דאמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי, דכתיב "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם". רב אשי אמר: עד ששם שלום בין השבטים, שנאמר (יהושע כב, ל) "וישמע פינחס הכהן ונשיאי העדה וראשי אלפי ישראל". וברש"י: "בימי יהושע שבט בני גד ובני ראובן שבנו את המזבח בעבר הירדן ובקשו שאר שבטים לעלות עליהם לצבא ושלחו את פנחס לדבר עמהם". הוקשה לתוספות, הרי נצרך שימשחוהו לכהן, וכיצד עתה מינוהו לכהן? ולכך מבאר התוספות: "שברכו הקב"ה שיהיה כהן ומיד היה יכול להיות כהן אלא שתחילה צריך להלבישו ולמושחו ולחנכו בחביתין... אבל שמא לא נתרצו לו כל ישראל באותה שעה מפני שהרג נשיא שבט עד ששם שלום בין השבטים בימי יהושע ואז נתרצו לו". הכעס על פנחס היה גדול ולא הסכימו העם למושחו לכהן מחמת שהרג נשיא שבט בישראל, הרי שהעם חשב כדברי זמרי, נקל קצת בחוקי התורה כדי שלא נחטא בחטאים נוספים, ולכן פנחס סבל מכך כל חייו שלא נתמנה לכהן, עד שפנחס הוכיח שבמהותו הוא איש שלום, אינו שש עלי קרב. הרי לנו גודל ניסיונו להרוג את זמרי.

קנאות טובה לבריות

מוסיף הברכת פרץ בפרשת פנחס:

והנה ודאי גם אילו לא היה במעשה פנחס שום הצלה לישראל [כגון אילו לא הייתה מגיפה כלל], מכל מקום עצם מעשה פנחס היה קידוש שם שמים גדול בקנאו קנאת ה' צבקות, שהרי באותו מעשה זמרי היה חילול ה' נורא ואיום שנשיא מישראל יעשה הנבלה הזאת בפרהסיא לעיני משה רבינו ולעיני כל ישראל באין מוחה, וכן מבואר בסנהדרין (דף פב.). דאמר שמואל "וירא פנחס" מה ראה? שכל מקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב. עיין שם. ונמצא שפנחס קידש שם שמים ברבים שזכותו גדול ונורא מאוד ואין שיעור למתן שכרו, וצריך ביאור למה פירט הכתוב רק את זכות זה שעל ידי קנאתו השיב חמה מישראל וכדכתיב "השיב את חמתי מעל בני ישראל ולא כליתי" וכו'?

ויש לבאר על פי המבואר בקידושין (דף מ.) בהא דתנן 'אלו דברים שאדם עושה אותן, ואוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא'. וילפינן התם כולהו מקראי דכתיב בהו ברכה של חיים, ופריך אי הכי שילוח הקן נמי הכתיב (דברים

כב, ז) "למען ייטב לך והארכת ימים"...? אמר רבא, רב אידי אסברא לי (ישעיה ג, י) "אמר צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו" - וכי יש צדיק טוב, ויש צדיק שאינו טוב? אלא, טוב לשמים ולבריות זהו צדיק טוב, טוב לשמים ורע לבריות זהו צדיק שאינו טוב. פירוש ושלוח הקן אינה אלא מצוה שטוב לשמים אבל אין לבריות הנאה מזה ובמצוה שטוב לשמים בלבד אין לה פירות, דדוקא בצדיק טוב היינו שבצדקתו היה גם כן הטבה לבריות התם כתיב "כי פרי מעלליהם יאכלו" היינו פירות בעולם הזה, עיין שם בקדושין [ותלמיד חכם מקרי טוב לבריות דהא תנן שאוכל פירות בעולם הזה, וטעמא משום דאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ כמבואר בסנהדרין דף צט: עיין שם היטיב].

ומעתה במעשה פנחס לכאורה לא היה אלא טוב לשמים כי קנא קנאת ה' יתברך וקידש שם שמים (הרי לנו שמסירות נפש אף שבוה משפיע על כל הסביבה לרוממם ברוחניות, עיקר הדבר הוא טוב לשמים ואינו לבריות), אבל מכל מקום טובה לבריות לא עשה, ואדרבה הרג נשיא שבט, ואף על פי שעשה זכות גדול ונורא מאוד ושכרו הרבה מאוד בעולם הבא מכל מקום בעולם הזה לא היה לו פירות, והכא נמי לא היה בדין שתנתן לו בעולם הזה ברית כהונת עולם כי כל שכרו מזומן לעולם הבא ופירות אין לו, אבל מכיון שעל ידי קנאה זו הציל את כלל ישראל אם כן אין לך טוב לבריות גדול מזה שהטיב לכלל ישראל הצילן מכליון ושפיר מגיע לו פירות בעולם הזה, וזהו שכתוב "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתו" והווי ליה טוב לבריות, "ולכן אמור הנני נותן לו" וכו', פירוש דמשום הכי כבר זוכה שכר בעולם הזה והיינו מדין פירות.

צריך לקנא ללא פניות

בזה נבין רובד נוסף. פנחס קינא לכבוד ה', ולכאורה, הרי אף אם יצטרף בזה מחשבה צדדית, קנאות לבזיונו של משה רבינו, רצון להוכיח שהוא אינו כסבו. כיון שעיקר הקנאות היא לשם שמים, הרי זה מעשה נרצה ומעולה. מהי טענת השבטים? מבאר בתורה תמימה (במדבר כה, יג):

"הבוועל ארמית קנאין פוגעין בו, תני, שלא ברצון חכמים, ופינחס שלא ברצון חכמים, אמר רב יודה בן פזי, בקשו לנדותו, אלמלא קפצה רוח הקודש ואמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם" (ירושלמי סנהדרין ט, ו). כמה עמלו המפרשים לפרש דרשה זו בכלל, אבל האמת יש לפרש בדרך פשוט, דאמר בזה תני שלא ברצון חכמים, כלומר, הא דקנאים פוגעין בבוועל ארמית אין רוח חכמים נוחה מזה. והסברא בזה יש לומר, דכיון דצריך לעשות זה ברוח קנאה ארמית לכבוד ה', אם כן אי אפשר לתת רשות לכל אדם שיהיה רשאי לפגוע באיש כזה, כי מי יודע אולי הוא עושה זה באיזו פניה צדדית ואומר כי עושה ברוח קנאת ה', ובין כה הוא הורג נפש שאינו מחויב מיתה מצד הדין ממש... ופריך וכי פינחס עשה מעשה שהיא לא ברצון חכמים? ומשני אמנם כן, וכי באמת בקשו לנדותו על מה שעשה, אלמלא קפצה רוח הקודש ואמרה "והיתה לו ברית כהונת עולם תחת אשר קנא", ואם כן העידה רוח הקודש כי היה קנאי ממש ופטררהו.

הרי לנו שלא כל אחד יכול לקפוץ ולהרוג הבועל ארמית. צריך ידיעה ברורה שההריגה היא אך ורק משום הכאב לביזיון כבוד שמים. על פנחס העיד הכתוב שהוא פעל לכבוד שמים. הוא מסר את נפשו וכבודו לשמו יתברך. כיון שאם היה זמרי הורגו מפני היותו רודף, היה נזכר לדראון עולם כחוטא שפל. הרי לנו מעלתו של פנחס. וביותר, שפנחס חי על קידוש ה', לקח עשרים שנה עד שהשבטים התרצו לקבל שפנחס התכוון לשם שמים ללא כל כוונת צדדיות, ורק אז משתוהו לכהן.

פנחס זכה לכפר ולנקות את החטא

בזה נבין כיצד זכה פנחס לברית שלום על שכיפר על בני ישראל, ומאידך משה רבינו שהתפלל בעד בני ישראל פעם אחר פעם לא זכה לגמול שכזה למרות כל תפילותיו. מבאר המגיד מדובנא (אוהל יעקב במדבר כה, יא):

וראוי להתבונן מפני מה זכה פנחס אל מה שלא זכה משה ולא אחיו אהרן שנאמר בו (תהלים קו, כג-לא) "לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית", ולא פעם אחת עשה כמו שעשה פנחס רק פעמים רבות הציל את ישראל והשיב חמתו

יתברך מעליהם בעגל ובמרגלים, ולא הובטח בברית שלום? דוד המלך הוסיף דברים בזה ואמר "ויעמוד פנחס ויפלל ותעצר המגפה ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם?"

אמנם דע כי יסוד מוסד מששת ימי הבריאה אשר המדת הדין ושלוחי הדין מתונים ועומדים לרון כל עושי רשעה כמאמר (חבקוק א, יב) "ה' למשפט שמתו וצור להוכיח יסדתו", וגם כי כבר היו בעולם כמה צדיקים גדולים שעמדו נגד מדת הדין להרוס הדינים ולבטלם על ידי התעוררות הרחמים והחמלה, עם כל זה הלא לא פעלו רק טוב לישראל, אבל הרסו הדינים שלמעלה מלעשות את אשר עליהם לעשות... במעשה העגל בא המדת הדין ליגוש אותם ובא משה רבינו עליו השלום ודחה אותו, ומה נאמר שם (שמות לב, יד) "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו", היינו כי מנע נגישת החוב מעליהם, אבל נאמר (שמות לב, לד) "וביום פקדי ופקדתי עליהם", ונדחה החיוב לזמן אחר. וכן במרגלים נאמר (במדבר יד, כ-כא) "סלחתי כדברך", ונדחה החוב לזמן אחר כי נאמר "ואולם חי אני", "אם יראה איש באנשים האלה" (דברים א, לה).

לא כן פנחס כי סילק את החוב מכל וכל, כמבואר במדרש (במדבר רבה כ, כה): "חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה" (משלי טז, יד) משל למלך שהיה עובר וסיעה של נערים עומדים וקלל אחד מהן את המלך, נתמלא המלך עליהם חמה בא תושב אחד שהיה ביניהם ונתן משטר אחד לאותו שקילל את המלך, מיד שככה חמתו של מלך. כך מי גרם להקב"ה שתשוב חמתו ולא נתכלו כל ישראל, הוי אמר זה פנחס לקיים מה שנאמר "ואיש חכם יכפרנה"; היינו כי בראותו שאחרים תובעים את כבודו כמו שכתוב כמו שכתוב, אם אחד מבין המורדים נוקם את נקמת המלך הלא יספיק גם מעט מן המעט, מה שאין כן אם המלך בעצמו היה תובע את עלבונו ודאי לא היה משכך חמתו בלתי אחר עשותו נקמה כיד המלך, אם הוא ממש כמו שאמרנו שסילק את החוב ואין מעתה על הלווה כלום, וכמאמר "חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה"...

ומעתה ההבדל בין שני המפייסים האלה הוא מה אשר חז"ל זכרוהו (ראש השנה דף יז). "ועון עצמו אינו נמחק", "מאריך אפיה וגבי דיליה" (במדבר רבה יד, ו). וכן היה בגלות מצרים שדחו הגלות לבבל ולעילם, וכן בעגל "וביום פקדי ופקדתי", ואם כן גם אם היא טובה להם, עם כל זה הלא רעות במגורה בקרבה להרע לבניהם אחריהם. לא כן הטובה אשר עשה פנחס ששילם את הכול וקרע את השטר חוב ועשה למדת הדין כראוי ולא השאיר אחריו מאומה, וזהו "ויעמוד פנחס ויפלל ותעצר המגפה ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם", והבן.

פנחס זכה לטהר את החטא לגמרי, להשיב את חמת הקב"ה לגמרי לכך זכה לשכר כה גדול.

גילוי מעלת ישראל

בעומק הדברים מוסיף רבי אליהו שווי (רוח אליהו במדבר, עמוד 270):

הספורנו מפרש: "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם", שעשה נקמתי לעיני כולם, כדי שבראותם זה ולא ימחו, יכופר להם על אשר לא מיחו בפושעים, ובזה השיב את חמתי מעליהם, "ויכפר על בני ישראל", לכן הוא ראוי לכהונת עולם אשר בה יכפר בעדם". הכוונה בזה על דרך שמצינו בשבט לוי, שלאחר חטא העגל עברו משער לשער מחנה והרגו את עושי העגל, כשלושת אלפי איש (שמות לב, כז-כח), ובזכות זה זכו למעלתם וחשיבותם המיוחדת, כמו שכתוב (דברים לג, ח-ט) "האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו", לכן, "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפיך וכליל על מזבחיך". לכאורה הדבר תמוה, כיצד יתכן לומר שמעלת בני לוי הגיעה להם על יד שפיכות דמים?

אמנם רגילים אנו להזכיר מה שכתב בזה המשך חכמה (שמות לב, כז), כי בעצם לא היה בכוחם של בני לוי, שהיו רק כשמונת אלפים איש (במדבר ד, מח), להילחם כנגד שישים ריבוא ישראל. בני ישראל היו יכולים להתאחד נגדם, ולהשמיד אותם, שלא יוכלו להרוג בהם מספר גדול כל כך. אף על פי כן הצליחו לעבור משער לשער, ולהרוג כשלושת אלפי איש, בלי שיעמוד איש נגדם וינסה לעצור אותם. בכך נתגלה לעין כל תוקף אמונתם של ישראל, שמשירד משה רבינו מן ההר לא היה להם שום ספיקות.

האמונה היתה ברורה אצלם לחלוטין, והכירו בגודל חטאם וטעותם של עושי העגל, עד שאפילו אחד מהם לא קם כנגד הלויים. לאור זאת יוצא, שהלויים חיזקו וביססו את כל מסורת התורה בישראל.

הרי בעצם על ידי מעשה העגל היה מקום לערער חלילה על מסורת האמונה, כי הלא יסוד האמונה מושגת על מעמד קבלת התורה של שישים ריבוא ישראל, וכאן ראינו שזמן קצר לאחר מכן אכן הלכו ועברו עבודה זרה, ולא היו בטוחים באמונתם כלל. אך בני לוי בפעולתם ומסירות נפשם הוכיחו וגילו את תוקף האמונה השלימה של ישראל שתיכף ברדת משה מן ההר, לא היה אצלם שום ספק ופקפוק כלל, אשר על כן הניחו ללויים להרוג בהם כמצות ה'. לכן זכו הלויים לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו עד היום הזה (דברים י, ח), בגלל שגילו והוציאו לאור את מעלתם ואמונתם הפנימית של ישראל וכיפרו בכך על חטאם.

על דרך זה היה כאן אצל פנחס. בעצם היתה כאן טענה ותביעה על בני ישראל שראו את מעשה זמרי ולא מחו. היה נראה מזה, שהם מסכימים אתו, ולא מפריע להם כל הענין של זנות. אך פנחס בפעולתו גילה את האמת שזה לא כך. על ידי שהרג בקנאותו נשיא שבט מישראל לעיני כולם, וכלל ישראל הניחו לו לעשות זאת, ולא עשו לו כלום, ולא מחו כנגדו, גילה בזה את מדריגתם הפנימית, שאינם מסכימים עם זמרי כלל, אלא בלבם ובנפשם פנימה הינם שייכים אל הקדושה. בכך כיפר על ישראל, בהראותו לעין חושית את מעלתם האמיתית, שהם מבינים שהצדק עמו, ומפריע להם היטב הענין של זנות. בזה הסיר וביטל את התביעה כנגדם וכיפר על בני ישראל, לכן זכה לברית כהונת עולם אשר בה יכפר בעדם.

הדבר דומה למה שמצינו אצל המילדות (שמות א, יז-כ) שלא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים, ובשכר זאת הטיב להם הקב"ה "וירב העם ויעצמו מאוד", כדי שיוכלו להמשיך ולהוסיף בפעולותיהם להחיות ולהציל את ישראל כאוות נפשם. כך פנחס שכיפר על ישראל, בדין הוא שיטול שכרו ברית כהונת עולם, לו ולזרעו אחריו, שגם יוצאי חלציו כמותו יכפרו על ישראל כל הימים.

פנחס גילה שעם ישראל בעצמותו אינו חפץ בחטא, הם נכשלו באותם הימים בהם לא הייתה מדת הדין בעולם. לכך זכה לכפרת עולם, שלא כמשה רבינו שלא קיבל דבר לזרעו אחריו.

שלום - שלימות

נעמיק בכוחו של פנחס. מביא השבילי פנחס (בלק, תשע"ד). איתא במשנה (אבות ו, יא), "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו שנאמר (ישעיה מג, ז) "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו"; בכל חלקי הבריאה אפשר להגיע לכבוד שמים, ונפסק בשולחן ערוך (אורח חיים רלא, א), "וכן בכל מה שיהנה בעולם הזה, לא יכוין להנאתו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב (משלי ג, ו) "בכל דרכיך דעהו", ואמרו חכמים (אבות ב, יב) "כל מעשיך יהיו לשם שמים", שאפילו דברים של רשות... והשיחה וכל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת בוראך... ומי שנוהג כן, עובד את בוראו תמיד".

בזה מבואר הירושלמי (קידושין ד, יב) שהמגן אברהם (רכה, יד) מביאו להלכה, "עתיד אדם ליתן דין וחשבון על שראתה עינו מיני מגדים ולא אכל, רבי לעזר חש לה והיה אוכל מכל מין חדש בשנה". בכל מאכל בבריאה אפשר לראות כבוד שמים, רבי לעזר חסך כל השנה פרוטה לפרוטה כדי לקנות פירות חדשים פעם בשנה, לראות בהם "בכל דרכיך דעהו". זהו כוח "השלום - שלימות", להביא כל דבר בבריאה את תכליתו ושלימותו. כשפנחס קינא לאלוקיו, הוא הביא שלימות לבריאה.

פנחס זה אליהו

פנחס זכה לכהונת עולם, כפשוטו. פנחס זה אליהו שעלה בסערה השמימה. כהונת פנחס ממשיכה עד ימינו. אף אליהו קינא לאלוקיו. הגמרא בסנהדרין (דף קיג.) מביאה:

"והיתה העיר חרם לה' וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו בכרו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה" (יהושע ו, ז)... (מלכים-א טז, לד) "בנה חיאל בית האלי את יריחה באבירים בכרו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה"..." אחאב שושביניה הוה (אוהבו של חיאל היה אחאב - רש"י).

אתא איהו ואליהו למשאל בשלמא בי טמיא (כנראה חיאל היה אדם חשוב שלכך באו שניהם לנחמו)... אמר ליה (אחאב לאליהו): השתא לווטתא דמשה לא קא מקיימא (עכשיו קללתו של משה לא מתקיימת), דכתיב (דברים יא, טז) "וסרתם ועבדתם", וכתיב (דברים יא, יז) "וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים" וגר', וההוא גברא אוקים ליה (ואני מעמיד לו) עבודה זרה על כל תלם ותלם, ולא שביק ליה מיטרא דמיזל מיסגד ליה (שהיה הלכלוך הולך וגדל מרוב הגשמים הבאין לעולם שאין מניחין לילך להשתחוות לעבודה זרה מתוך דרכים מלוכלכות בטיט - רש"י), לווטתא (קללתו) דיהושע תלמידיה מקיימא? מיד (מלכים-א יז, א) "ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד חי ה' אלוקי ישראל... אם יהיה... טל ומטר".

מפני חילול כבודו של משה רבינו גזר אליהו שלא יהיה מטר. הדבר היה שלא ברצונו של הקב"ה, כעת בניו גוועים ברעב. ומכיון שצדיק גוזר והקב"ה מקיים, החל להיות רעב בארץ, היה זה קידוש ה' נורא. שלוש שנים כולם רואים מה כוחו של הנביא, אין דילטורין בישראל, לא מגלים לאחאב איה אליהו, ואף עוזרים לעובדיה לכלכל את שאר הנביאים.

חיאל מת בחטאו

ומאידך כוח הרע לא למד מאומה. נתבונן מה אירע כאן. חיאל בת האלי בנה את יריחו, בכל שלב בבניית העיר, מת בן נוסף, עד שבסיום הבניה מת בנו האחרון כקללת יהושע, שכל הבונה את העיר ימותו כל בניו. מדוע חיאל לא הפסיק באמצע הבניה בראותו שבניו מתים זה אחר זה? הרי לנו כוחות הנפש של האדם. אם הוא יפסיק באמצע, זהו הוראה שבניו מתו מחמתו, לכך ביכר להמשיך לבנות, וכך עד בנו האחרון יכל לטעון, כל בן מת מסיבה אחרת, לא מחמת הקללה. עד שמת הבן האחרון ולא הייתה לו ברירה, הודה שכולם מתו מחמתו שעבר על קללת יהושע. זהו היגיון נורא!

בשבעה על בנו האחרון באו אחאב ואליהו לנחמו, מבאר רבי אליהו לאפייאן (לב אליהו דברים א, יז):

במלכים-א (יז, א), "ויאמר אליהו... אל אחאב חי ה' אלוקי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר", ואמרו חז"ל (סנהדרין דף קיג). כי שבועה זו נשבע אליהו בשעה שבאו הוא ואחאב לנחם את חיאל שבנה את יריחו, וקבר את הבן האחרון מכל בניו כקללת יהושע. אמר לו אחאב לאליהו: האיך אפשר שקללת התלמיד נתקיימה וקללת הרב לא נתקיימה? שהרי משה, רבו של יהושע אמר (דברים יא, טז) "וסרתם ועבדתם אלהים אחרים... ועצר את השמים ולא יהיה מטר", והוא וישראל עובדים עבודה זרה ואף על פי כן יורד מטר הרבה עד שמתעכב ללכת לבית עבודה זרה מפני הגשם? וכשמוע אליהו דבר זה נשבע ואמר "חי ה'... אם יהיה טל ומטר". והנה בשנה השלישית של רעב גדול בישראל - ציוה השם את אליהו (מלכים-א יח, א-לט) "לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה", עד המעשה עם שני הפרים והנפלאות שעשה שם אליהו, כתוב שם "וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלוקים ה' הוא האלוקים", עד כאן.

והקשו המפרשים, ממה נפשך, אם היה לו לאליהו כוח גדול כזה לעשות הפרים לעיני כל ישראל ולהחזירם בתשובה, אם כן למה הרעיב אותם מקודם? ובודאי מתו הרבה מישראל על ידי הרעב! ומצינו אמנם שהקב"ה התרעם עליו כביכול, ואמר לו: "למה אתה מרעיב את בני"? והרי כל כוונת אליהו בזה היה כדי שיחזרו בתשובה! ולמה לא עשה כן מיד שאמר לו אחאב הדיבורים הנזכרים כאשר אמר לו לאחר הרעב "שלח קבוץ אלי את כל ישראל אל הכרמל", והיו גם אז צועקים "ה' הוא האלוקים"?

התשובה היא פשוטה, שאם האדם חי בטוב והולך למישרין - והיינו שלבו בריא לו כאולם, אז אפילו אם יראו לו נסים ונפלאות גלויים - יתפעל לרגע, אבל לבו לא יזוז אפילו במשהו, ונשאר אותו עובד עבודה זרה כמו שהיה! ולכן אם לא היה מרעיב אותם - לא היו מודים כלל, ולא היו עושים תשובה...

יש להוסיף בזה. בפרשת הר הכרמל (מלכים-א יח, כ-כו): "וישלח אחאב בכל בני ישראל ויקבץ את הנביאים אל הר הכרמל. ויגש אליהו אל כל העם ויאמר עד מתי אתם פסחים על שתי הסעפים אם ה' האלוקים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו ולא ענו העם אתו דבר. ויאמר אליהו אל העם אני נותרתי נביא לה' לבדי ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים איש. ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם הפר האחד וינתחוו וישימו על העצים ואש לא ישימו ואני אעשה את הפר האחד ונתתי על העצים ואש לא אשים. וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם ה' והיה האלוקים אשר יענה באש הוא האלוקים ויען כל העם ויאמרו טוב הדבר. ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשנה כי אתם הרבים וקראו בשם אלהיכם ואש לא תשימו. ויקחו את הפר אשר נתן להם ויעשו ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואין קול ואין ענה ויפסחו על המזבח אשר עשה". נביאי הבעל ידעו שהבעל לא יעזור להם, מביא הילקוט שמעוני (ריד): "מלמד שחיאל עשאו נבוכו ושמו אותו בתוכו ואמרו לו כשתשמע את הקול מיד חתה האש אשר בידך והדלק מתחתיו מיד זימן הקב"ה נחש ונשכו ומת". הרי לנו שחיאל לא למד מבניו שמתו בחטאו, הוא המשיך לחטוא, עד שמת בחטאו. הרי לנו כוח הרע, שלא למד ממאומה.

כיצד מחדירים "ה' הוא האלוקים"

כך היתל בהם אליהו, והחל לבנות את המזבח, כהכנה לקידוש ה' האדיר שבהר הכרמל, אומר הפסוק (מלכים-א יח, לו-לט): "ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלוקי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלוקים בישראל ואני עבדך ובדברייך ובדברייך עשיתי את כל הדברים האלה. ענני ה' ענני וידעו העם הזה כי אתה ה' האלוקים ואתה הסבת את לבם אחרנית. ותפל אש ה' ותאכל את העלה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה לחכה. וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלוקים ה' הוא האלוקים".

הנס העצום הביא לכך שהעם הודה שה' הוא האלוקים, אך אחאב ואיזבל המשיכו בחטאם, וטענתם בפייהם כמבואר בגמרא (ברכות דף ו:ו) בתפילתו של אליהו, מדוע כפל בתפילתו ואמר "ענני ה' ענני", מבארת הגמרא, "ענני" שתרד אש מן השמים, "וענני" שלא יאמרו מעשה כשפים הם". הרי לנו שלמרות כל הניסים עדיין יש מקום לטעות דמעשי כשפים הם. ומעתה, אם אחרי שלוש שנים שכולם יודעים שאין מטר כיון שעובדים עבודה זרה, ובלא הועיל. גם אחרי מעשה ניסים דהר הכרמל בו רבים מודים בהנהגת הקב"ה, ובכך זוכים שחוזר הגשם, יש רבים שעוד לא מאמינים בה', אם היה מעשה דהר הכרמל מיד אחרי שטען אחאב היכן קללת משה, לא היה הנס פועל מאומה. אחרי ששלוש שנים כולם דיברו מה כוחה של גזירת צדיק שה' מקיים, התברר לכולם במעשה הר הכרמל שה' הוא האלוקים.

מדת הקנאה

גם אחאב לא למד ממאומה, אומר הפסוק (מלכים-א יט, א-טז):

"ויגד אחאב לאיזבל את כל אשר עשה אליהו ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב. ותשלח איזבל מלאך (ראתה כי לב אחאב נוטה אל אליהו ומצדיקו ולא ערב לבה להרגו תיכף וחשבה כי בלילה תהפך לב אחאב לשוב אל רשעו - מלבי"ם; ולכך שלחה אליו שליח, ולא הרגתו מיד. הרי שאחאב ומשפחתו המשיכו בדעתם שאליהו עוכר ישראל) אל אליהו לאמר כה יעשון אלוקים וכה יוספון כי כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם. וירא ויקם וילך אל נפשו ויבא באר שבע אשר ליהודה וינח את נערו שם. והוא הלך במדבר דרך יום ויבא וישב תחת רתם אחת אחד וישאל את נפשו ויאמר רב עתה ה' קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבתי" (כי ראה שכבר תיקן לצורך עצמו את אשר היה לו לתקן בחיים הזמנים, וראוי כי תשוב נפשו אל צרור החיים ותעזוב את הלבוש החומרי המאפיל בינה ובין האור הבהיר - מלבי"ם; אליהו סבר, לתקן את העם אין ביכלתי. לכך רצה למות, רימו לו הקב"ה שיש לו עוד תפקיד בעולם).

"וישכב ויישן תחת רתם אחד והנה זה מלאך נגע בו ויאמר לו קום אכול. ויבט והנה מראשתיו עגת רצפים וצפחת מים ויאכל וישת וישב וישכב. וישב מלאך ה' שנית ויגע בו ויאמר קום אכול כי רב ממך הדרך. ויקם ויאכל וישתה וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום וארבעים לילה עד הר האלוקים חרב. ויבא שם אל המערה וילך שם והנה דבר ה' אליו ויאמר לו מה לך פה אליהו.

ויאמר קנא קנאתי לה' אלוקי צ-באות כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחתיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה. ויאמר צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עבר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה'. ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה. ויהי כשמע אליהו וילט פניו באדרתו ויצא ויעמד פתח המערה והנה אליו קול ויאמר מה לך פה אליהו. ויאמר קנא קנאתי לה' אלוקי צ-באות כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחתיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה. ויאמר ה' אליו לך שוב לדרכך..."

יש כאן משא ומתן בין אליהו לקב"ה, הקב"ה שואל פעמיים "מה לך פה אליהו", הוא משיב "קנא קנאתי". מהו כפילות הדברים? מבאר האלשיך:

ועל כן אמר לו הוא יתברך "מה לך פה אליהו", כי מדתך הפך מה שהיה פה, כלומר האם שבת מאותה מדה ותבקש רחמים ואריכות אפים על בני, והיה חפצו יתברך שיתהפך ממדתו ויאמר שיעשה כן הוא יתברך ויאריך אפו ויחון את עמו. אך הוא החזיק במדתו ואמר "קנא קנאתי" כו'. לומר הלא לא פעם אחד קנאתי על כבודך, כי אם פעמים והוי חזקה לא אשוב ממנה והוא קנא בשטים קנאתי עתה, ופירש מה שקנאתי בראשונה הוא "כי עזבו בריתך בני ישראל" שהוא בהצמדם לבעל פעור שחללו ברית מילתם; ומה שקנאתי עתה הוא "את מזבחתיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב"; ומה שבאתי פה הוא "כי ובקשו את נפשי לקחתה", כלומר ועל כן באתי להציל נפשי בבלי אוכל, כי פה אשב מזדכך גופי ותתקיים בי לעולם.

אז בראותו יתברך כי לא שב ממדתו, אמר לו "צא ועמדת בהר לפני ה' כי והנה ה' עובר". כי אעשה עמך כאשר עשיתי למשה שעברתי לפניו, והוא אומר "ושכתי כפי עליך עד עברי" וכן היה, כי ויעבור ה' על פניו ויקרא הי"ג מדות, וזהו אומר "והנה ה' עובר". כלומר לפניך כאשר היה אז במשה לראות אם יקבל גם הוא עתה לפייס את הקב"ה ב"ג מדותיו וטרם יעבור ה' על פניו ראה "רוח גדולה וחזק" כו'...

נמצא כי הכין לו הוא יתברך דרך שיבקש רחמים, כי עבר על פניו מעין מה שעשה למשה, למען ישוב מדרך קנאתו ויבקש רחמים ב"ג מדותיו להאריך אפים לישראל ויאמר לו "מה לך פה אליהו", כלומר, אם עודך מחזיק בסברתך בהיותך פה מקום אשר בו נעשה הפכו? והשיב כי עודנו בסברתו כי קנאת ה' בוערה בו, ואמר "קנא קנאתי" כמפורש בקודם, אז אמר לו הוא יתברך "לך שוב לדרכך" אשר תפשת ושים מי שיפעול בהם קנאתך, כלומר כי אתה אשר בקשת להזדכך למטה אעשה לך למעלה כאשר היה אחרי כן.

מדת הקנאה ראויה היא לעתיד לבוא, בו יקום הקב"ה בכל החטאים. ולכך אליהו הנביא שמדתו הקנאה יבוא לגאלנו. אך כל עוד לא הגיע התיקון השלם, אין ראויה מדה זו לשלוט, ולכך אליהו בדורו אינו יכול לנהוג במדת הקנאה, ונלקח בסערה השמימה. ואף יש שביארו שמחמת שאמר אליהו "את בריתך עזבו" - ברית המילה, הוא מלאך הברית, בכדי שיראה שעם ישראל דבק בברית המילה.

ה' יעזור שאליהו יתגלה לנו בקרוב עם י"ג מדות הרחמים